

Головченко Яна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФРАНЦУЗЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧИХ РУХІВ У ХІХ СТ.

Ключові слова: жіночий рух, фемінізм, Україна, емансипація, Франція.

Keywords: Women's movement, feminism, Ukraine, emancipation, France.

ХІХ ст. – перше в історії людства, коли жіночий рух проявив себе та поставив питання місця і ролі жінки у суспільстві й світі. Жіночий рух в обох державах мав як спільні, так і відмінні риси; тенденції, які починались у Франції, пізніше наздоганяли Східну Європу та українські землі. Дослідники обох країн висвітлюють у темі жіночого руху доволі різноманітні аспекти, враховуючи національні особливості та явища. Серед іноземних дослідників варто виділити Е. Форгет, Б. Томас, Д. Мун та Е. Ракз. Серед українських дослідників тема українського жіночого руху зустрічається у роботах І. Гембаровської, О. Ковальчук та С. Свіржевської і В. Яручика.

Становище жінки наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. у Франції та Україні було дещо схожим. Місце жінки визначалось суспільно прийнятими нормами, порушувати які – означало бути засудженою суспільством і навіть нести покарання. У Франції кінця ХVІІІ ст. від жінок очікували виконання домашніх обов'язків, народження і виховання дітей, більшість жінок не мали доступу до освіти чи професійної підготовки – це були привілеї чоловіків, які мушили дбати про забезпечення родини.

Важливо враховувати, що Франція наприкінці ХVІІІ ст. була королівством із наростаючою кризою і застарілим феодальним устроєм, водночас у кінці ХVІІІ ст. Україна остаточно втратила автономію і її територія була розділена між двома імперіями – Австрійською та Російською. В Україні правове становище жінки в сім'ї регулювалося сімейним законодавством Російської імперії, статті якого виникли в епоху феодалізму та вже не відповідали життєвим реаліям 2 пол. ХІХ ст. [2]. За цим законодавством дружина мала підкорятися своєму чоловікові, шанувати його, необмежено слухатися. Право на окреме проживання та паспорт жінка могла отримати лише з дозволу чоловіка, до того ж жінка не могла найматися на роботу без дозволу чоловіка.

Епоха Просвітництва у Франції ознаменувала початок критики старого режиму. Це привело до формування засад природних прав людини, наголошуванні на необхідності навчання та ін. Здавалось би, такі заклики мали позитивно вплинути на становище жінок, однак отримання жінками освіти вважалось не обов'язковим і навіть шкідливим. Найбільш відкритою галуззю, де жінки могли себе проявити, була культурна галузь. Багато французьких художниць досягли вражаючих мистецьких висот і професійного успіху[6]. Вони виставляли свої роботи у салонах, якими часто керували жінки-аристократки. Так, наприклад, художні салони утримували відомі діячки жіночого руху – Жермена де Сталь, Манон Ролан, Софі де Кондорсе.

Важливим каталізатором, що розпочав у Франції активний жіночий рух, стала Велика французька революція, учасницями якої були й жінки. Ті з них,

хто належали до простолюду, проявили себе як революціонерки, беручи участь у штурмі Бастилії та організації жіночого походу на Версаль (1789). Жінки, які належали до буржуазії і мали певну освіту, змогли підняти більш політизовані питання про становище жінки. Олімпія де Гуж у відповідь на ігнорування Декларацією прав людини і громадянина 1789 р. написала власну Декларацію прав жінки і громадянки 1791 р. – як твір-відповідь, щоб показати подвійність революційних стандартів, які стосувались винятково чоловічої частини суспільства. Петиції були масовим явищем того часу, найвідоміша з них – Жіноча петиція до Національних зборів листопада 1789 р. про вимоги рівного становища, розширення прав жінки, зміни статусу її в суспільстві. Досвід Великої французької революції заклав початок подальшим визвольним рухам, які проявили себе вже під час Лютневої революції 1848 р. Важливо згадати внесок Ежені Нібоє – однієї з перших феміністок і журналісток. Вона заснувала щонайменше п'ять газет, серед яких «Le Conseiller des femmes» («Жіночий радник»), «La Voix des femmes» («Голос жінок») та ін. [5].

Інші діячки – Жорж Санд, Дельфіна Гей де Жирарден та Гортензія Алларт – писали про проблеми ідеалізації ролі жінки-берегині сімейного вогнища, прогнози для досягнення гендерної рівності [5]. Виникали жіночі зібрання – «Жіночі клуби» та «Демократичні асоціації допомоги жінкам». Це призвело до продовження боротьби за політичні права суфражистками, коли в 1882 р. була створена Французька ліга прав жінок, у 1887 р. – Міжнародний жіночий конгрес.

Спільним явищем українського і французького рухів була саме літературна діяльність, починаючи з 2 пол. XIX ст. виникає велика кількість робіт, покликаних на зміну становища жінки. Діячки жіночого руху спочатку проявили себе в літературі, пізніше – у сферах науки, громадського, економічного, політичного життя суспільства [4].

В Україні жіночий рух розвивався поступальніше, концепція жіночої емансипації набула більшої уваги у 30–40-х рр. XIX ст. Кирило-Мефодіївським братством було створено перший програмний документ «Визволення жінки» у 1846–1847 рр. [2]. Значним здобутком розвитку жіночого руху стало заснування Вищих Жіночих Курсів (Київ, 1878). У Києві був відкритий перший український жіночий гурток (1884) Олени Доброграєвої [3]. Жінки Наддніпрянської України з захопленням сприймали західноєвропейські ідеї про рівноправність статей. Твори французької письменниці Жорж Санд мали надзвичайний успіх в Україні [2].

Першою жінкою, котра у Галичині почала займатися жіночим питанням, була галицька письменниця і відома громадська діячка Наталя Іванівна Кобринська, яка у жовтні 1884 р. заснувала в Станіславі «Товариство руських жінок». У 1880 р. українки Галичини вислали петицію до віденського парламенту у справі допущення жінок до вищої освіти, а в 1891 р. в Стрию було організоване перше жіноче віче. У 90-ті рр. XIX ст. виникли нові жіночі організації. Так, наприклад, у 1893 р. у Львові був створений «Клуб русинок», «Жіночий кружок» у Коломиї, в 1894 р. «Жіноче товариство» в Городенці та ін. [1]. На західноукраїнських землях жіночий рух не копіював сліпо досвіду жіноцтва в інших європейських державах. Разом з ідеями соціального визволення жінки акцентували на національно-організаційних завданнях у політичній, економічній та культурно-освітній сферах [1].

Український жіночий рух був складником загальноєвропейського. Фемінізм не був запозиченим, він мав своє коріння, своїх засновниць і лідерок думок в Україні [4]. У Франції, де розвивалися революційні ідеї, жіночий рух формувався під впливом просвітницьких переконань, соціалізму та ліберальної демократії. Водночас український жіночий рух був тісно пов'язаний з національно-визвольними процесами та просвітницькою діяльністю. Незважаючи на схожі виклики, як-от патріархальна система та обмежені можливості для самореалізації, французький та український жіночі рухи мали свої відмінні риси, зумовлені різними історичними, соціальними та культурними обставинами і контекстами.

Джерела та література

1. Гембаровська І. Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. *Магістерський науковий вісник*. 2015. № 23. С. 198–202.
2. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні / ред. Л. О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.
3. Ковальчук О., Потанюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина XIX – початок XX століття). *Людинознавчі студії. Серія «педагогіка»*. 2017. № 5/37. С. 60–70.
4. Яручик В., Свіржевська С. Особливості фемінізму в українській літературі кінця XIX – початку XX століття. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2022. № 10. С. 229–237. URL: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.10.15> (дата звернення: 18.12.2024).
5. Forget E. L. Saint-Simonian Feminism. *Feminist Economics*. 2001. № 7(1). P. 79–96.
6. Moon S. J. Women's Rights in France. *Encyclopedia of Revolutions of 1848 / Ohio University*. 28 вересня 2004 р. URL: <https://sites.ohio.edu/chastain/rz/womrgt.htm>

Мироненко Анастасія

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ЖІНОЧА ВИЩА ОСВІТА МОДЕРНОЇ ДОБИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.) НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ РОДИНИ ТРЕБИНСЬКИХ

Ключові слова: емансипація, жіноцтво модерної доби, тендерні студії, жіноча вища освіта, родина Требинських.

Keywords: emancipation, femininity of the modern age, gender studies, women's higher education, the Trebynskyi family.

Проміжок XIX–XX ст. у Європі характеризується кризою традиційних цінностей, у центрі уваги опиняється інститут сім'ї та питання жіноцтва. Загальноприйняті норми під впливом емансипації почали піддаватись критиці. Суспільство потребувало розвитку, адже старі системи вже не працювали. На цьому фоні відбувається переосмислення місця жінки у житті, її професійний та особистісний розвиток. Для освічених жінок можливості кар'єрної реалізації були обмежені корпоративними і моральними нормами. Але «нові» часи вимагали «нових» людей – освічених, енергійних, обізнаних у питаннях управління, науки, матеріального виробництва. Жінки також виявляли бажання активно брати участь у цих процесах, але в сфері інтелектуальної праці необхідна була належна підготовка, яка включала науковий ступінь або вищу освіту університетського рівня. Тому українські жінки прагнули до отримання вищої освіти.